

**ДВНЗ “ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.Я.ГОРБАЧЕВСЬКОГО МОЗ УКРАЇНИ”
КАФЕДРА КЛІНІЧНОЇ ФАРМАЦІЇ**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
проф. Шульгай А.Г.

“22 ” червня 2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
дисципліна «КЛІНІЧНА ФАРМАЦІЯ»
напрямок підготовки 1202 «ФАРМАЦІЯ»
спеціальність 7.12020101 «ФАРМАЦІЯ»
факультет фармацевтичний
навчальний рік 2016 – 2017

Розробник: д.м.н., проф. Самогальська О.Є., к.м.н., доц. І. М. Марків, к.м.н., доц. Тюріна В.Ф., доц. Мандзій З.П.,

Схвалено на засіданні кафедри клінічної фармації

22 червня 2016 року, протокол № 12

Завідувач кафедри, професор

О.Є.Самогальська

© _____, 2016 рік

© _____, 2017 рік

**Тернопіль
2016**

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
Кількість кредитів – 6,0	Напрямок підготовки 1202 “ Фармація ”	Нормативна (за вибором)	
Загальна кількість годин – 180	Спеціальність: 7.12020101 “ Фармація ”	Рік підготовки	
		4-й	
		Семестр	
		8-й	
	Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст	Лекції	
		28 год.	
		Практичні, семінарські	
		72 год.	
		Лабораторні	
		год.	
		Самостійна робота	
		80 год.	
		Індивідуальні завдання:	
		год.	
Вид контролю:			
Зарах			

2. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА І СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

Програма з дисципліни *«Клінічна фармація»* для студентів вищих медичних навчальних закладів освіти України III-IV рівнів акредитації складена для:

- спеціальності 7.12020101 «Фармація», галузі знань 1202 «Фармація» для освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» із кваліфікацією «Провізор»,

Програма складена відповідно до навчального плану підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст», відповідних кваліфікацій та спеціальностей у вищих навчальних закладах МОЗ України з урахуванням освітньо-кваліфікаційної характеристики галузевого стандарту вищої освіти України з даного напрямку (наказ МОЗ України №539 від 08.07.2010 р., постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. №266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей») і робочих навчальних планів, обговорених і затверджених на засіданні Вченої Ради ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України» 31.05.2016 Протокол №18 та введених в дію наказом ректора по університету № 225 від 01.06 2016 р.

КЛІНІЧНА ФАРМАЦІЯ як навчальна дисципліна:

- а) базується на попередньо вивчених студентами анатомії, фізіології, фармакології, фармакотерапії;
- б) забезпечує високий рівень підготовки з медико-біологічних дисциплін;
- в) закладає студентам фундамент для самостійної професійної діяльності.

Термін вивчення навчальної дисципліни “Клінічна фармація” здійснюється студентами на 4 курсі, в 8 семестрі, на 5 курсі, в 9 семестрі.

3. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета. Клінічна фармація як предмет має на меті підготовку спеціалістів-провізорів, які володіють достатнім обсягом теоретичних знань та практичних навичок для проведення разом із лікарем роботи із забезпечення максимально раціональної лікарської терапії у конкретного хворого, а також для здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів в аптеці.

В процесі вивчення клінічної фармації студенти повинні:

- засвоїти ознаки основних захворювань внутрішніх органів людини;
- засвоїти ознаки основних синдромів, що можуть лікуватися за допомогою безрецептурних препаратів в межах концепції самолікування (нежить, головний біль, діарея тощо);
- засвоїти ознаки основних синдромів, що потребують обов'язкового втручання лікаря;
- вивчити загальні принципи діагностики захворювань внутрішніх органів;
- засвоїти методологію диференціальної діагностики захворювань внутрішніх органів;
- засвоїти загальні принципи інтерпретації результатів обстеження хворого;
- засвоїти основні принципи симптоматичної лікарської терапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе самолікування;
- засвоїти основні принципи і навички здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів при лікуванні безрецептурними та рецептурними ліками;
- сформувати системні знання з клінічної фармакології, питань взаємозаміни препаратів; поєднання та взаємодії лікарських засобів при проведенні комплексної лікарської терапії захворювань внутрішніх органів ;
- засвоїти основні принципи та закономірності підвищення ефективності та зниження побічної дії лікарських препаратів при призначенні їх конкретним хворим;
- навчитися методології порівняльної оцінки окремих лікарських препаратів;
- набути навичок проведення інформаційної роботи серед медичних працівників;
- навчитися консультувати лікаря з питань фармакологічних властивостей різноманітних лікарських препаратів, показань та протипоказань до їх застосування;
- набути навичок проведення клінічних випробувань нових лікарських препаратів;
- набути навичок проведення консультаційної роботи серед різних верств населення з широкого кола питань, що стосуються лікарських препаратів.

Завдання. Головними завданнями при вивченні теоретичного та практичного курсу клінічної фармації є :

- засвоєння загальної синдромології і а клінічної симптомології най- поширеніших захворювань в клініці внутрішніх хвороб;

- засвоєння основних принципів симптоматичної лікарської терапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе самолікування,

- засвоєння загальної методології та принципів вибору лікарських препаратів для ефективної та безпечної лікарської терапії, враховуючи функціональний стан хворого та фармакологічні особливості препарату;

- набуття необхідних теоретичних знань та навичок для здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів;

- вивчення факторів ризику розвитку та клінічних проявів побічної дії лікарських засобів та їх комбінацій;

- засвоєння принципів оцінки ефективності та безпечності застосування конкретних фармакологічних груп та лікарських препаратів під час проведення к клінічної апробації;

- засвоєння навичок придбання, аналізу та подання інформації про фармакологічні властивості лікарських препаратів;

- ознайомлення з принципами медичної деонтології, етичними нормами поведінки провізора в клініці, стосунків провізора та лікаря, провізора та хворого,

- ознайомлення з основними видами медичної документації та методами клінічного обстеження хворих.

У результаті вивчення навчальної дисципліни

студент повинен знати:

- основи деонтології, етики спілкування з медичним персоналом, хворими;
- основні клінічні симптоми і синдроми найпоширеніших захворювань;
- принципи медикаментозного лікування найпоширеніших захворювань;
- клініко – фармакологічну характеристику сучасних лікарських препаратів різних фармакологічних груп;
- клінічні прояви можливих побічних ефектів різних лікарських препаратів, засоби їхньої корекції та профілактики;
- основні принципи симптоматичної лікарської терапії захворювань, при яких можливе відповідальне самолікування.

студент повинен вміти:

- Дотримуватися правил фармацевтичної етики та деонтології; вирішувати комплекс задач, що пов'язані з взаємовідношеннями між лікарем та хворим

- Ідентифікувати відомі лікарські засоби за допомогою міжнародної, торгової, хімічної назви щодо їх віднесення до певної фармакологічної та фармакотерапевтичної групи.
- Користуватися нормативною і довідковою літературою по лікарських препаратах.
- Визначати необхідні для порівняння характеристики лікарських препаратів та проводити порівняльну характеристику лікарських засобів з урахуванням хімічної будови, механізму дії та фармакологічних властивостей на підставі даних літературою та супроводжуючої документації.
- Здійснювати збір лікарського анамнезу у хворого.
- Здійснювати разом з лікарем в конкретній клінічній ситуації вибір оптимальних лікарських препаратів в кожній фармакологічній групі, їх лікарської форми, дози та шляхів введення враховуючи особливості їх фармакодинаміки та фармакокінетики, їх взаємодії з одночасно або раніш призначеними ліками, їжею та ін..
- На основі клінічного діагнозу, враховуючи індивідуальні особливості хворого (стать, вік, наявність супутніх захворювань) здійснювати аналіз листів лікарських призначень та їх корекцію.
- Визначати взаємозв'язок фізико-хімічних властивостей з фармакокінетичними та фармакологічними параметрами лікарських засобів (біодоступність, шлях уведення, можливість проникнення через гісто-гематичні бар'єри тощо).
- Враховуючи фармакологічні властивості ліків та особливості клінічної патології, визначати основні види можливої взаємодії (фізичної, хімічної, фармакологічної, фармакодинамічної) лікарських препаратів для оптимізації комбінованої терапії. Виявляти несумісність лікарських препаратів за їх фізико-хімічними фармакологічними та біофармацевтичними властивостями
- Здійснювати в разі необхідності разом з лікарем заміну одного лікарського препарату іншим.
- Визначати модулюючий вплив їжі на фармакокінетичні та фармакологічні властивості лікарських засобів (час та кількість всмоктування, тривалість дії, шлях виведення, можливість прояву небажаної дії та ін.)
- Визначати переваги та недоліки тієї чи іншої лікарської форми конкретних лікарських препаратів різних фармакологічних груп з урахуванням біофармацевтичних, фармакокінетичних та фармакологічних особливостей лікарського засобу, а також анатомо-фізіологічних особливостей хворого (вік, стать, фізичний стан та ін.).
- Враховуючи індивідуальні особливості людини (вік, стать, маса тіла, важкість захворювання, суміжна патологія та ін.) розраховувати разові, добові та курсові дози з використанням нормативної документації.
- Інтерпретувати вказівки лікаря, що стосуються можливої взаємодії лікарських препаратів, призначених хворому враховуючи історію розвитку хвороби, клінічний діагноз, стан хворого та результати його лабораторних аналізів.
- Здійснювати консультації хворих та лікарів з широкого кола питань використання лікарських препаратів.
- Визначати серед відвідувачів аптеки категорію осіб, що вимагають обов'язкової консультації лікаря та осію, у яких можливе проведення самолікування.
- Здійснювати фармацевтичну опіку пацієнтів, консультувати лікарів та хворих з питань раціонального використання безрецептурних препаратів різних фармакологічних груп: прояви клінічної дії, спосіб і час приймання, взаємодія з їжею та ін.
- Інформувати лікарів про всі випадки нераціонального вживання лікарських засобів.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма дисципліни структурована на три розділи.

Розділ I. Загальні питання клінічної фармації. Особливості професійної діяльності провізора за умов надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Клінічна фармація в кардіології, ревматології, пульмонології, нефрології

Розділ II. Клінічна фармація в гастроентерології, гепатології, гематології, ендокринології, алергології

Розділ III. Фармацевтична опіка під час відпуску безрецептурних ЛП

Видами навчальних занять згідно з навчальним планом є:

- А) лекції;
- Б) практичні заняття (семінарські заняття);
- В) самостійна робота студентів;
- Г) консультації.

Лекції охоплюють основний теоретичний матеріал окремої або кількох тем навчальної дисципліни, розкривають основні проблемні питання відповідних розділів дисципліни.

Практичні заняття (семінарські заняття) передбачають детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни з викладачем і формування вміння та навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентом сформульованих завдань та вирішення ситуаційних задач.

Самостійна робота студентів передбачає оволодіння студентом навчальним матеріалом, а саме самостійне опрацювання окремих тем навчальної дисципліни у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, а також передбачає підготовку до усіх видів контролю. Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який опрацьовувався при проведенні аудиторних занять.

Консультації (індивідуальні або групові) проводяться з метою допомоги студентам розібратись та роз'яснити складні для самостійного осмислення питання, вирішити складні проблеми, які виникли при самостійному опрацюванні навчального матеріалу при підготовці до практичного заняття, підсумкового заняття або перед іспитом.

При вивченні дисципліни використовують адекватні методи навчання.

За джерелами знань використовують методи навчання: словесні – розповідь, пояснення, лекція, інструктаж; наочні – демонстрація, ілюстрація; практичні – практична робота, вирішення задач. За характером логіки пізнання використовуються методи: аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний. За рівнем самостійної розумової діяльності використовуються методи: проблемний, частково-пошуковий, дослідницький.

5. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Загальні питання клінічної фармації. Особливості професійної діяльності провізора за умов надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Клінічна фармація в кардіології, ревматології, пульмонології, нефрології

Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Особливості професійної діяльності провізора за умов надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Клінічна фармація в кардіології.

Конкретні цілі: засвоїти визначення, мету та завдання клінічної фармації, засвоїти основні положення клінічної фармакології, належної клінічної практики; вміти визначати тип побічної дії ЛП; засвоїти основні симптоми і синдроми, характерні для захворювань серцево-

судинної системи (ССС); вміти визначати симптоми, при яких можливе відповідальне самолікування; засвоїти підходи до медикаментозного лікування захворювань серцево-судинної системи; засвоїти клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП, які застосовуються для лікування захворювань ССС; вміти визначати оптимальні ЛП для лікування захворювань ССС, їх лікарські форми, шляхи введення та режими дозування; вміти визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії.

Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Особливості професійної діяльності провізора за умов надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики.

Тема 2. Клінічна фармація в кардіології.

Клінічна фармація в ревматології, пульмонології, нефрології

Конкретні цілі: засвоїти основні симптоми і синдроми, характерні для системних захворювань сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів, захворювань дихальної та сечовидільної систем, вміти визначати симптоми, при яких можливе відповідальне самолікування; засвоїти підходи до медикаментозного лікування системних захворювань сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів, захворювань дихальної та сечовидільної систем; засвоїти клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП, які застосовуються для лікування системних захворювань сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів, захворювань дихальної та сечовидільної систем; вміти визначати оптимальні ЛП для лікування системних захворювань сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів, захворювань дихальної та сечовидільної систем; вміти визначати лікарські форми, шляхи введення та режими дозування ЛП; вміти визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії.

Тема 3. Клінічна фармація в ревматології.

Тема 4. Клінічна фармація в пульмонології

Тема 5. Клініко-фармацевтичні аспекти використання антибактеріальних ЛП у клініці внутрішніх хвороб

Тема 6. Клінічна фармація в нефрології.

Підсумковий контроль 1 за темами „ Загальні питання клінічної фармації. Клінічна фармація в кардіології, ревматології, пульмонології, нефрології ”.

2. Клінічна фармація в гастроентерології, гепатології, гематології, ендокринології, алергології.

Клінічна фармація в гастроентерології, гепатології, гематології.

Конкретні цілі: засвоїти основні симптоми і синдроми, характерні для захворювань органів травлення та кровотворної системи, вміти визначати симптоми, при яких можливе відповідальне самолікування; засвоїти підходи до медикаментозного лікування захворювань органів травлення та кровотворної системи; засвоїти клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП, які застосовуються для лікування захворювань органів травлення та кровотворної системи; вміти визначати оптимальні ЛП для лікування захворювань органів травлення та кровотворної системи; вміти визначати лікарські форми, шляхи введення та режими дозування ЛП; вміти визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії.

Тема 7. Клінічна фармація в гастроентерології.

Тема 8. Клінічна фармація в гепатології.

Тема 9. Клінічна фармація в гематології.

Клінічна фармація в ендокринології, алергології.

Конкретні цілі: засвоїти основні симптоми і синдроми, характерні для захворювань ендокринної системи та алергічних станів, вміти визначати симптоми, при яких можливе відповідальне самолікування; засвоїти підходи до медикаментозного лікування захворювань ендокринної системи та алергічних станів; засвоїти клініко-фармакологічну характеристику сучасних ЛП, які застосовуються для лікування захворювань ендокринної системи та алергічних станів; вміти визначати оптимальні ЛП для лікування захворювань ендокринної системи та алергічних станів; вміти визначати лікарські форми, шляхи введення та режими дозування ЛП; вміти визначати критерії ефективності та безпеки обраної лікарської терапії.

Тема 10. Клінічна фармація в ендокринології.

Тема 11. Клінічна фармація в алергології.

Підсумковий контроль 2 за темами „ Клінічна фармація в гастроентерології, гепатології, гематології, ендокринології, алергології ”.

3. Фармацевтична опіка під час відпуску безрецептурних ЛП

Загальні положення фармацевтичної опіки. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування захворювань системи травлення, нервової системи, уражень шкіри та місцевих розладів кровообігу.

Конкретні цілі: засвоїти основні поняття, визначення та положення фармацевтичної опіки; набути навичок диференціації безпечних для життя симптомів розладів травлення, порушень діяльності нервової системи, уражень шкіри та місцевих розладів кровообігу, при яких можливе відповідальне самолікування; засвоїти клініко-фармацевтичну характеристику безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення, порушень діяльності нервової системи, уражень шкіри та місцевих розладів кровообігу; засвоїти алгоритм дії провізора при виборі та відпуску безрецептурного ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення, порушень діяльності нервової системи, уражень уражень шкіри та місцевих розладів кровообігу; набути навичок здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек і інформаційної роботи.

Тема 12. Загальні положення фармацевтичної опіки.

Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення.

Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування порушень діяльності нервової системи.

Тема 15. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри.

Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування застуди, суглобового, м'язевого та головного болю, вітамінної недостатності.

Конкретні цілі: *набути навичок диференціації безпечних для життя симптомів застуди, суглобового та м'язового болю, болю голови, вітамінної недостатності, при яких можливе відповідальне самолікування; засвоїти клініко-фармацевтичну характеристику безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування застуди, суглобового та м'язового болю, болю голови, усунення вітамінної недостатності; засвоїти алгоритм дії провізора при виборі та відпуску без рецептурного ЛП для симптоматичного лікування застуди, суглобового та м'язового болю, болю голови, усунення вітамінної недостатності; набути навичок здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек і інформаційної роботи; засвоїти клініко-фармакологічні аспекти взаємодії ЛП і їжі, ЛП із алкоголем.*

Тема 16. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди.

Тема 17. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю.

Тема 18. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування головного болю.

Підсумковий контроль 3 за темами „ Фармацевтична опіка під час відпуску безрецептурних ЛП ”.

6. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	всього	у тому числі					всього	у тому числі				
		л	П	лаб.	Інд	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
4 курс (8 семестр)												
Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Особливості професійної діяльності провізора за умов надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики.	75	4	6			80	-					
Тема 2. Клінічна фармація в кардіології.	26	8	18				-					
Тема 3. Клінічна фармація в ревматології.	16	4	12				-					
Тема 4. Клінічна фармація в пульмонології	16	4	12									
Тема 5. Клінічна	16	2	12									

фармація в нефрології.													
Тема 6. Клініко-фармацевтичні аспекти використання АБ у клініці внутрішніх хвороб	2	2											
Тема 7. Клінічна фармація в гастроентерології.	16	4	12				-						
Разом	180	28	72			80							
5 курс (9 семестр)													
Тема 8. Клінічна фармація в гепатології.	10	4	6				-						
Тема 9. Клінічна фармація в гематології.	8	2	6										
Тема 10. Клінічна фармація в ендокринології.	14	2	12				-						
Тема 11. Клінічна фармація в алергології.	8	2	6				-						
Тема 12. Загальні положення фармацевтичної опіки.	8	2	6			68	-						
Тема13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення.	16	4	12				-						
Тема14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування порушень діяльності нервової системи.	8	2	6										
Тема15. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри.	8	2	6										

Тема16. Фармацевтич на опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди.	16	4	12				-					
Тема17. Фармацевтич на опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю.	8	2	6				-					
Тема18. Фармацевтич на опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування головного болю.	8	2	6									
Разом за семестр	180	28	84			68						
Усього годин	360	56	156			148						
ІНДЗ – не передбачено												

7.ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Вступ до клінічної фармації. Основні принципи та положення клінічної фармакології. Особливості професійної діяльності провізора за умов надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Побічна дія ліків. Взаємодія ЛП при комбінованому застосуванні. Клінічні прояви взаємодії ліків. Комбіновані ЛП, їх переваги та недоліки. Належна клінічна практика – міжнародні правила та стандарти проведення клінічних випробувань ЛП.	4
2	Тема 2. Клінічна фармація в кардіології. Симптоми і синдроми при основних захворюваннях серцево-судинної системи. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування атеросклерозу, ішемічної хвороби серця, гіпертонічної хвороби, хронічної серцевої недостатності.	8
3	Тема 3. Клінічна фармація в ревматології. Симптоми і синдроми при основних системних захворюваннях сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування системних захворювань сполучної тканини	4
4	Клінічна фармація в пульмонології. Симптоми і синдроми при основних захворюваннях органів дихання. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування обструктивних захворювань органів дихання	4
5	Клінічна фармація в нефрології. Симптоми і синдроми при основних захворюваннях органів нирок і сечовивідних шляхів. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування	2

	інфекційних та імунозапальних захворювань сечовидільної системи.	
6	Клініко-фармацевтичні аспекти використання антибактеріальних ЛП у клініці внутрішніх хвороб	2
7	Клінічна фармація в гастроентерології. Симптоми і синдроми при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування кислотозалежних станів.	4
		28
	5 курс	
8	Клінічна фармація в гепатології. Симптоми і синдроми при захворюваннях гепатобіліарної системи. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування захворювань гепатобіліарної системи.	4
9	Клінічна фармація в гематології. Симптоми і синдроми при основних захворюваннях системи крові. Клінічна фармакологія препаратів заліза та інших антианемічних ЛП.	2
10	Клінічна фармація в ендокринології. Симптоми і синдроми при захворюваннях ендокринної системи. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування гіперглікемічних та тиреоїдозалежних станів.	2
11	Клінічна фармація в алергології. Симптоми і синдроми при алергозах. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються при алергозах.	2
12	Загальні положення фармацевтичної опіки.	2
13	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення	4
14	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	2
15	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	2
16	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	4
17	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	2
18	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови.	2
	Разом	28
	Всього за рік:	56

8. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
4 курс,		
1	Вступ до клінічної фармації. Основні принципи та положення клінічної фармакології. Особливості професійної діяльності провізора за умов надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Побічна дія ліків. Взаємодія ЛП при комбінованому застосуванні. Клінічні прояви взаємодії ліків. Комбіновані ЛП, їх переваги та недоліки. Належна клінічна практика – міжнародні правила та стандарти проведення клінічних випробувань ЛП.	6

2	Тема 2. Клінічна фармація в кардіології. Симптоми і синдроми при основних захворюваннях серцево-судинної системи. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування атеросклерозу, ішемічної хвороби серця, гіпертонічної хвороби, хронічної серцевої недостатності.	18
3	Тема 3. Клінічна фармація в ревматології. Симптоми і синдроми при основних системних захворюваннях сполучної тканини, обмінно-дистрофічних захворювань суглобів. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування системних захворювань сполучної тканини	12
4	Клінічна фармація в пульмонології. Симптоми і синдроми при основних захворюваннях органів дихання. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування обструктивних захворювань органів дихання	12
5	Клінічна фармація в нефрології. Симптоми і синдроми при основних захворюваннях органів нирок і сечовивідних шляхів. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування інфекційних та імунозапальних захворювань сечовидільної системи.	12
6	Клінічна фармація в гастроентерології. Симптоми і синдроми при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування кислотозалежних станів.	12
		72
	5 курс	
8	Клінічна фармація в гепатології. Симптоми і синдроми при захворюваннях гепатобіліарної системи. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування захворювань гепатобіліарної системи.	6
9	Клінічна фармація в гематології. Симптоми і синдроми при основних захворюваннях системи крові. Клінічна фармакологія препаратів заліза та інших антианемічних ЛП.	6
10	Клінічна фармація в ендокринології. Симптоми і синдроми при захворюваннях ендокринної системи. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування гіперглікемічних та тиреоїдозалежних станів.	12
11	Клінічна фармація в алергології. Симптоми і синдроми при алергозах. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються при алергозах.	6
12	Загальні положення фармацевтичної опіки.	6
13	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення	12
14	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	6
15	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	6
16	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	12
17	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	6
18	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови.	6
	Разом	84
	Всього за рік:	156

9. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	4 курс	
1.1	Теоретична підготовка до опрацювання практичних навичок	66
1.2	Індивідуальна СРС за вибором (індивідуальне завдання) – підготовка огляду наукової літератури з теми:	
1.3	Поняття про плацебо. Плацебо-ефектори. Негативні плацебо-ефектори як група ризику побічної дії ЛП	4
1.4	Клінічна фармакологія ЛП, які поліпшують мозковий кровообіг; ангіопротекторів і антиоксидантів; ЛП метаболічної дії; не глікозидних позитивних інотропних агентів; антиаритмічних ЛП	6
1.5	Підготовка підсумкового контролю	4
	РАЗОМ	80
	5 курс	
1.6	Теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок	64
1.7	Підготовка підсумкового контролю	4
	РАЗОМ	68
	<i>Всього:</i>	148

10. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ РОБІТ – не передбачено

11. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ – не передбачено

12. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАНЯТТЯ – не передбачено

13. ПЕРЕЛІК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК, ВНЕСЕНИХ У МАТРИКУЛИ

№ з/п	Назва практичної навички	Рівень засвоєння	Лінія матрикула
1.	Здійснювати аналіз листів лікарських призначень та їх корекцію	5	5
2.	Проводити вибір конкретного лікарського засобу з урахуванням індивідуальної фармакодинаміки і фармакокінетики препаратів у хворих	3	5
3.	Здійснювати у конкретній клінічній ситуації вибір оптимальних лікарських препаратів у кожній фармакотерапевтичній групі, їх форми, дози та шляхі введення	3	5

14. ПЕРЕЛІК ЗАВДАНЬ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА (ІРС):

1. Участь у роботі студентського наукового гуртка та виступи на наукових форумах.
3. Участь у студентській олімпіаді з навчальної дисципліни.
4. Виготовлення ламінованих таблиць з відповідних тем розділів дисципліни.
5. Підбір відео та аудіо матеріалів із розділів навчальної дисципліни.

15. МЕТОДИ ТА ФОРМИ КОНТРОЛЮ

При оцінюванні студентів приділяється перевага стандартизованим методам контролю:

- тестування (усне, письмове, комп'ютерне);
- структуровані письмові роботи;
- структурований контроль практичних навичок;
- контроль виконання практичної роботи;
- усне опитування;
- усна співбесіда.

Форми контролю:

Попередній (вхідний) контроль слугує засобом виявлення наявного рівня знань студентів для використання їх викладачем на практичному занятті як орієнтування у складності матеріалу. Проводиться з метою оцінки міцності знань та з метою визначення ступеня сприйняття нового навчального матеріалу.

Поточний контроль – контроль самостійної роботи студентів щодо вивчення навчальних матеріалів. Здійснюється на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей теми з метою перевірити ступінь та якість засвоєння матеріалу, що вивчається. На всіх практичних заняттях застосовується об'єктивний контроль теоретичної підготовки та засвоєння практичних навичок із метою перевірки підготовленості студента до заняття. В процесі поточного контролю оцінюється самостійна робота студента щодо повноти виконання завдань, рівня засвоєння навчальних матеріалів, оволодіння практичними навичками аналітичної, дослідницької роботи та ін.

Рубіжний (тематичний) контроль засвоєння розділу (підрозділу) відбувається по завершенню вивчення блоку відповідних тем шляхом тестування та/або усної співбесіди та/або виконання структурованих завдань. Тематичний контроль є показником якості вивчення тем розділів дисципліни та засвоєння студентами практичних навичок, а також пов'язаних із цим пізнавальних, методичних, психологічних і організаційних якостей студентів. Проводиться на спеціально відведеному – підсумковому – занятті.

Проміжний контроль - полягає в оцінці засвоєння студентами навчального матеріалу на підставі виконання ним певних видів робіт на практичних (семінарських) заняттях за певний період. Проводиться у формі семестрового заліку на останньому практичному (семінарському) занятті в семестрі.

Підсумковий контроль здійснює контролюючу функцію, проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньо-кваліфікаційному рівні або на окремих його завершених етапах. Проводиться у формі іспиту з метою встановлення змісту знань студентів за обсягом, якістю та глибиною, а також вміннями застосувати їх у практичній діяльності. Під час підсумкового контролю враховуються результати складання здачі усіх видів навчальної роботи згідно із структурою робочої програми.

ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ ПО ЗАВЕРШЕННЮ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Оцінка з дисципліни визначається як сума кількості балів поточної успішності, що складає 60% загальної оцінки з дисципліни, та оцінки, отриманої на іспиті, що складає 40% загальної оцінки з дисципліни.

Максимальна кількість балів, яку студент може набрати при вивченні дисципліни становить 200 балів, в тому числі за поточну навчальну діяльність – 120 балів, за екзаменаційний підсумковий контроль (іспит) – 80 балів.

Бали з дисципліни конвертуються у традиційну чотирибальну шкалу за абсолютними критеріями:

Оцінка за 200-бальною шкалою	Оцінка за 4-бальною шкалою
170-200 балів	5 – відмінно
140-179 балів	4– добре
101-139 балів	3 – задовільно
100 балів і менше	2– незадовільно

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПОТОЧНОЇ УСПІШНОСТІ

Оцінювання поточної успішності проводиться шляхом підрахунку середнього балу поточної успішності по завершенню вивчення дисципліни. При цьому заокруглення ОЦІНКИ здійснюється за схемою: в діапазоні від 0 до 0,24 заокруглюється до меншої одиниці; в діапазоні від 0,25 до 0,74 заокруглюється до 0,5; в діапазоні від 0,75 до 0,99 заокруглюється до більшої одиниці.

Переведення оцінок за поточну успішність з 12-ти бальної шкали у 120-ти бальну шкалу здійснюється наступним чином:

Рейтингова 12-ти бальна шкала	Шкала оцінювання поточної успішності
4	66
4,5	69
5	72
5,5	75
6	78
6,5	81
7	84
7,5	87
8	90
8,5	93
9	96
9,5	99
10	102
10,5	105
11	108
11,5	111
12	114

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни з додаванням балів за індивідуальну роботу студента (ІРС), становить 120 балів.

Схвалено на засіданні кафедри клінічної фармації
„__22__” ____06____ 2016 року, протокол № _12__
Завідувач кафедри, професор О.Є. Самогальська

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПРАКТИЧНОГО (СЕМІНАРСЬКОГО) ЗАНЯТТЯ

Оцінювання поточної успішності проводиться за дванадцятибальною рейтинговою шкалою. Оцінка за практичне заняття вважається позитивною, якщо вона становить 4,0 і більше балів. При цьому враховуються всі види робіт, передбачені методичною вказівкою для студентів при вивченні теми практичного (семінарського) заняття.

Бали	Критерії оцінювання
1	Виставляється у тих випадках, коли студент не розкриває зміст навчального матеріалу, не виконав практичної роботи, не оформив протокол.
2	Виставляється студенту, коли він погано орієнтується в навчальному матеріалі, що виявляється шляхом пропонування йому додаткових запитань, виявляє незнання змісту виконання практичної роботи.
3	Виставляється студенту, коли він фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, допускає грубі помилки у визначенні понять та при використанні термінології, виконав практичну роботу, частково оформив протокол.
4	Виставляється, коли студент орієнтується в основному матеріалі, але не може самостійно і послідовно сформулювати відповідь, спонукаючи викладача пропонувати йому навідні питання, фрагментарно виконав практичну роботу.
5	Виставляється студенту, коли він фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, показує початкову уяву про предмет вивчення, виконав практичне завдання не до кінця.
6	Виставляється студенту, коли він відтворює основний навчальний матеріал, але при його викладенні допускає суттєві помилки, наводить прості приклади, визначення медичних понять недостатні, характеризує загальні ознаки патологічних станів, недооформив протокол заняття.
7	Виставляється студенту у випадку, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; допускає незначні порушення у послідовності викладення матеріалу, при використанні наукових понять та медичних термінів, нечітко формулює висновки, орієнтується в методиці виконання практичної роботи, виконав її не в повному обсязі.
8	Виставляється у випадку, коли студент розкриває основний зміст навчального матеріалу; дає неповні визначення понять; допускає неточності при використанні наукових термінів, нечітко формулює висновки, виконав практичну роботу, але допустив незначні помилки під час проведення дослідження.
9	Виставляється студенту, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; дає повні визначення медичних понять та термінів, допускаючи незначні порушення у послідовності викладення, самостійно, зі знанням методики виконав практичну роботу, але допустив неточності у послідовності проведення роботи.
10	Виставляється у тих випадках, коли студент виявляє повне знання фактичного матеріалу, вміє аналізувати, оцінювати та розкривати суть патологічних процесів; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; логічно будувати висновки і призначати фармакотерапію, оформив протокол практичного заняття, допускаючи незначні помилки при застосуванні наукових термінів і понять.
11	Виставляється студенту, коли він показує глибокі, міцні та системні знання в об'ємі навчальної програми, безпомилково відповідає на всі запитання, обґрунтовано формулює висновки, використовуючи матеріали, що виносяться на самостійну роботу студента, грамотно і послідовно, зі знанням методики, виконав практичну роботу; в повному об'ємі оформив

	протокол практичного заняття, правильно застосовуючи наукові терміни та поняття.
12	Виставляється студенту, коли він самостійно, грамотно і послідовно, з вичерпною повнотою, використовуючи дані додаткової літератури, відповів на запитання з проявом вміння характеризувати різноманітні патологічні явища і призначати відповідну фармакотерапію; чітко та правильно дає визначення та розкриває зміст наукових термінів і понять, самостійно та правильно виконав практичну роботу, без помилок оформив протокол практичного заняття.

Схвалено на засіданні кафедри клінічної фармації
„_22_” _____ 06_____ 2016 року, протокол № _12_
Завідувач кафедри, професор О.Є. Самогальська

ПРИМІТКА: Кафедра визначає критерії оцінювання відповідно до змісту робочої програми з дисципліни. Даний документ має бути представлений на інформаційному стенді кафедри.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (ПРС)

Бали	Критерії оцінювання
1	ПІДБІР ДВОХ ВІДЕО МАТЕРІАЛІВ ІЗ РОЗДІЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ. або ПІДБІР ДВОХ АУДІО МАТЕРІАЛІВ ІЗ РОЗДІЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.
2	ВИГОТОВЛЕННЯ ЛАМІНОВАНОЇ ТАБЛИЦІ З ВІДПОВІДНИХ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ. або ВИСТУП НА ЗАСІДАННІ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ГУРТКА.
3	УЧАСТЬ У СТУДЕНТСЬКІЙ ОЛІМПІАДІ З ДИСЦИПЛІНИ. або РОБОТА НА СТУДЕНТСЬКОМУ НАУКОВОМУ ФОРУМІ У ВИГЛЯДІ ПУБЛІКАЦІЇ ТЕЗ.
4	РОБОТА НА СТУДЕНТСЬКОМУ НАУКОВОМУ ФОРУМІ У ВИГЛЯДІ СТЕНДОВОЇ ДОПОВІДІ.
5	РОБОТА НА СТУДЕНТСЬКОМУ НАУКОВОМУ ФОРУМІ У ВИГЛЯДІ УСНОЇ ДОПОВІДІ.
6	ПРИЗОВЕ МІСЦЕ ЗА УЧАСТЬ У СТУДЕНТСЬКІЙ ОЛІМПІАДІ З ДИСЦИПЛІНИ. або ПРИЗОВЕ МІСЦЕ ЗА УЧАСТЬ У РОБОТІ НАУКОВОГО ФОРУМА.

Примітка: якщо студент приймає участь у двох і більше видах індивідуальної роботи, йому зараховуються бали лише за один вид роботи на його вибір.

Схвалено на засіданні кафедри клінічної фармації
„_22_” _____ 06_____ 2016 року, протокол № _12_
Завідувач кафедри, професор О.Є. Самогальська

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАВДАННЯ

Бали	Критерії оцінювання
0	Виставляється, коли студент виявляє повне незнання змісту виконання роботи.
1 - 3	Виставляється, коли студент частково виявляє знання змісту виконання роботи.
4 - 6	Виставляється студенту, коли він погано орієнтується у методиці виконання роботи, виконав її в неповному обсязі, допускаючи грубі помилки .
7 - 9	Виставляється студенту, коли він самостійно, зі знанням методики виконав практичну роботу, але допустив неточності у послідовності проведення роботи.
10 - 12	Виставляється, коли студент самостійно, грамотно і послідовно, зі знанням методики, виконав практичну роботу, правильно застосовуючи наукові терміни та поняття.

Примітка: за недооформлені протоколи практичних занять з дисципліни від загальної кількості балів за практичне завдання віднімається 3,0 бали.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Бали	Критерії оцінювання
1	Виставляється у тих випадках, коли студент не розкриває зміст навчального матеріалу.
2	Виставляється студенту, коли він погано орієнтується в навчальному матеріалі, що виявляється шляхом пропонування йому додаткових запитань.
3	Виставляється студенту, коли він фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, допускає грубі помилки у визначенні понять та при використанні термінології.
4	Виставляється, коли студент орієнтується в основному матеріалі, але не може самостійно і послідовно сформулювати відповідь, спонукаючи викладача пропонувати йому навідні питання.
5	Виставляється студенту, коли він фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, показує початкову уяву про предмет вивчення.
6	Виставляється студенту, коли він відтворює основний навчальний матеріал, але при його викладенні допускає суттєві помилки, наводить прості приклади, визначення медичних понять недостатні, характеризує загальні ознаки патологічних станів, недостатньо орієнтується в питаннях фармакоterapiї.
7	Виставляється студенту у випадку, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; допускає незначні порушення у послідовності викладення матеріалу, при використанні наукових понять та медичних термінів, нечітко формулює висновки. і складові фармакоterapiї
8	Виставляється у випадку, коли студент розкриває основний зміст навчального матеріалу; дає неповні визначення понять; допускає неточності при використанні наукових термінів, нечітко формулює висновки і складові фармакоterapiї.
9	Виставляється студенту, коли він розкриває основний зміст навчального матеріалу; дає повні визначення медичних понять та термінів, допускаючи незначні порушення у послідовності викладення.
10	Виставляється у тих випадках, коли студент виявляє повне знання фактичного матеріалу, вміє аналізувати, оцінювати та розкривати суть патологічних станів і їх фармакоterapiї; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; логічно будувати висновки.
11	Виставляється студенту, коли він показує глибокі, міцні та системні знання в об'ємі навчальної програми, безпомилково відповідає на всі запитання, обґрунтовано формулює висновки, використовуючи матеріали, що виносяться на самостійну роботу студента.
12	Виставляється студенту, коли він самостійно, грамотно і послідовно, з вичерпною повнотою, використовуючи дані додаткової літератури, відповів на запитання з проявом вміння характеризувати різноманітні патологічні стани і підходи до їх фармакоterapiї; чітко та правильно дає визначення та розкриває зміст наукових термінів і понять.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК, ВНЕСЕНИХ У МАТРИКУЛИ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК

Матрикул вважається **зарахованим** у випадку, коли студент із повним знанням методики, самостійно, у чіткій послідовності проведення роботи, виконав практичну навичку та грамотно сформулював висновки. Під час проведення практичної навички викладач має право скерувати студента, який допускає неточності та незначні помилки у виконанні роботи.

Матрикул вважається **не зарахованим** у випадку, коли студент, орієнтуючись у фактичному матеріалі, показує незнання методики, невміння виконання практичної навички, допускає грубі помилки у послідовності проведення роботи та при формулюванні висновків.

Схвалено на засіданні кафедри клінічної фармації
„__22__” ____06____ 2016 року, протокол № __12__
Завідувач кафедри, професор О.Є. Самогальська

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ЗАЛІКУ

Залік виставляється студенту, якщо він відпрацював всі пропущені практичні заняття і лекції.

Схвалено на засіданні кафедри клінічної фармації
„__22__” ____06____ 2016 року, протокол № __12__
Завідувач кафедри, професор О.Є. Самогальська

16. ПЕРЕЛІК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

БАЗОВА (ОСНОВНА):

1. Фармакотерапія: підручник для студентів фарм. факультетів / Під ред. О.В. Крайдашенка, І.Г. Купновицької, І.М. Кліща, В.Г. Лизогуба. – Вінниця: Нова Книга, 2010. – 644 с
2. Клінічна фармакологія : підручник / кол. авторів; за ред. О.Я. Бабака, О.М. Біловола, І.С. Чекмана. – К.: Медицина, 2010. – 776 с.
3. Протоколи провізора (фармацевта) / За редакц. В.П. Черних, І.А. Зупанця, О.М. Лецишиної. – Харків: Золоті сторінки, 2013. – 190 с.
4. Зупанец І.А. Опека пациента в практике врача и провизора. Руководство по применению лекарственных средств: пособие / под. ред. И.А. Зупанца, В.П. Черных. – Киев : Украинский медицинский вестник, 2011. – 480 с.
5. Клінічна фармація (фармацевтична опіка): підр.для студ. вищ.мед.(фарм.).навч.закл. /І.А. Зупанець, В.П. Черних, Т.С. Сахарова та ін. – Х. : НФаУ: Золоті сторінки, 2011. – 704 с.
6. Основи клінічної медицини : симптоми і синдроми в практичній фармації : навч. посіб. / За ред. І.А. Зупанця, В.П. Черних. – Х., 2010. – 92 с.
7. Лекции по фармакотерапии /под ред Б.А. Самуры. – Х.: Золоті сторінки, 2005. – 364 с.

8. Державний формуляр лікарських засобів. Випуск четвертий. – Режим доступу : <http://www/pharma-center.kiev.ua/viev/formylar>
9. ОТСТ™: ответственное самолечение / Под ред. И.А.Зупанца, И.С. Чекмана. - К.: «Фармацевт Практик», 2010. - 207 с.
10. Загальна фармакокінетика /Б.А. Самура, Б.Б. Самура, І.М. Кліщ, Ю.І. Крилов /за ред Б.А. Самури. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2009. – 374 с.

Допоміжна:

1. Белоусов Ю.Б., Моисеев В.С., Лепахин В.К. Клиническая фармакология и фармакотерапия. - М.: Универсум, 2000. - 532 с.
2. Клінічна фармакологія / Латогуз І.К., Мала Л.Т., Циганенко А.Я. та ін. - Х.: Основа, 2004. - Т. 1. - 526 с.; Т.2. - 704 с
3. Кулес В.Г. Клиническая фармакология. - Москва: ГЭОТАР Медицина, 2005.-528 с.
4. Машковский М.Д. Лекарственные средства - Х.: Торсинг. 2003. - Т.1. - 560 с.: Т.2. - 592 с.
5. Пропедевтика внутрішніх хвороб з доглядом за терапевтичними хворими /За ред. А.В. Єпішина. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – 768 с.
6. Швец И.И., Скрыпник И.Н. Фармакотерапия заболеваний пищеварительной системы в практике терапевта / Учебное пособие. – Киев, 2006. – 645с.
7. Основи внутрішньої медицини. Пропедевтика внутрішніх хвороб / За редакцією проф. О.Г. Яворського. – К.: Здоров'я, 2004. – 500 с.
8. Основи клінічної медицини / За редакцією М.І. Шведа. Підручник. – Тернопіль: Видавництво ТДМУ, 2008. – 796 с.
9. Невідкладні стани у практиці терапевта і сімейного лікаря / За заг. редакцією проф. А.В. Єпішина. – Тернопіль: Видавництво ТДМУ. – 2008. – 380 с.
10. Гастроентерологія / Харченко Н.В., Бабак О.Я. – К.: Здоров'я. – 2007. – 720 с.

Схвалено на засіданні кафедри клінічної фармації
„22” 06 2016 року, протокол № 12
Завідувач кафедри, професор О.Є. Самогальська